

СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ИСТОРИЯ И ТЕОРИЯ НА КУЛТУРАТА

**Празник и промяна. Коледа и Гергьовден от XIX до
XXI в.**

Автореферат на дисертационен труд за придобиване на образователно-
квалификационна степен „Доктор”

Докторант:

Кристина Ангелова Дончева

Специалност:

Антропология на

традиционното общество

в България – XV-XIX в.

Научен ръководител:

проф. д-р Р. Гаврилова

София,

2019

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.	4
Актуалност и избор на темата.	4
Обект, предмет, цел, задачи, хипотези и методология на изследването.	4
УВОД. Състояние на изследванията и използвана терминология.	6
1. Основни подходи в изследването на ритуала и празника.	6
2. Дефиниране на основните използвани понятия.	7
ПЪРВА ГЛАВА. Гергьовден и Коледа в исторически план.	7
1. Историческият контекст.	7
1.1. Основни характеристики на предмодерния живот.	7
1.2. Промени в обществото през XX в.	7
2. Гергьовден.	8
2.1. Традиционният празник.	8
2.2. Първите трансформации – официалният празник.	8
2.3. Културното значение на празника.	9
3. Коледа.	9
3.1. Традиционният празник.	9
3.2. Първите трансформации.	9
3.3. Културното значение на празника.	9
4. Заключение.	10
ВТОРА ГЛАВА. Коледа днес.	11
1. Коледа в София.	11
1.1. Публични събития.	11
1.2. Коледа по магазините.	13
1.3. Коледа у дома.	14
1.4. Пътувания за Коледа.	14
2. Коледа в Златоград.	15

2.1. Публични събития.	15
2.2. Коледа у дома.	17
2.3. Пътувания за Коледа.....	17
3. Изводи и заключения.	17
ТРЕТА ГЛАВА. Гергьовден днес.....	18
1. Гергьовден в София.	18
1.1. Публични събития.	18
1.2. Гергьовден по магазините.....	22
1.3. Гергьовден у дома.	23
1.4. Пътувания за Гергьовден.	24
2. Гергьовден в Златоград.....	24
2.1. Публични събития.	25
2.2. Гергьовден у дома.	26
2.3. Пътувания за Гергьовден.	26
3. Изводи и заключение.	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.	27
Научни приноси на дисертационния труд:	27

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Актуалност и избор на темата.

Празникът е неизменна част от живота на всеки човек и изследването му спомага за разкриване на по-дълбоки аспекти от същността на дадено общество – връзките, които се създават в него, начина, по който индивидите общуват помежду си и т.н. Празниците днес, в известна степен, запазват своята „традиционна“ същност и съхраняват определени обреди, но с прехода от предмодерно към модерно общество в България започва промяна във всички сфери от обществения живот, включително и в празнично-обредната система. Тези промени в начина на отбелязване на определени събития свидетелстват за измененията в ценностната система, морала, нравите, манталитета и цялостното отношение на индивида към заобикалящия го свят. Това е и основната причина за избора на настоящата тема. Нейната актуалност се обуславя от ключовата роля на празника като медиатор между различни социални групи – големи (обществото в неговата цялост) или по-малки (семейство, община и т.н.), като феномен, който спомага за формирането на чувство за солидарност, принадлежност и като основен помощник в прехода на индивида от едно състояние в друго.

Обект, предмет, цел, задачи, хипотези и методология на изследването.

Обект на изследването са представители от различни възрастови групи в два града, които могат да бъдат категоризирани в опозицията голям-малък – София и Златоград.

Предмет на изследването са празниците Гергьовден и Коледа – съчетание, което би могло да изглежда необичайно, тъй като обикновено Гергьовден се свързва с Димитровден заради характера на двата празника като рамкиращи земеделската година в традиционното общество, а Коледа – с Великден, поради специфичните характеристики на двата празника и мястото, което те заемат в християнския календар.

Обвързването на Гергьовден с Коледа препраща към една от *основните хипотези* в настоящата дисертация, а именно, че днес Гергьовден запазва ролята си на репер в календара, докато Димитровден губи този си характер и за зимен ориентир и най-голям празник започва да се приема Коледа. Другата хипотеза, която предшества изследването е свързана с потвърждението, че малкият град съхранява традициите, посредством празниците, по-успешно от големия и спомага за препредаването им

между поколенията дори през втората половина на ХХІ в. Третата основна хипотеза, заложена в изследването се основава на предположението, че след падането на социалистическия режим частното пространство се отваря все по-интензивно към публичното.

Целта, която си поставя настоящият дисертационен труд е да изследва причините за изпълнение на определени културни практики (ритуали) в предмодерното и в модерното общество и какви са предпоставките за наблюдавания континуитет. Особено важно е да се установи кои от тези практики изчезват във времето и кои се запазват.

Задачите, съпътстващи постигането на целите са следните:

- Да се идентифицират етнографски материали, относно начина на празнуване на Коледа и Гергьовден в предмодерното общество;
- Да се идентифицират основни теоретични постановки, свързани с изследваната проблематика – празниците;
- Да се анализират данните от проведените основни интервюта и включени наблюдения;

Методологията на изследването включва следните подходи:

- обобщение и анализ на публикувани етнографски описания и извори;
- анализ на полуструктурирани интервюта с представители от различни възрастови групи от София и Златоград, с общ брой 25 респонденти;
- структурно-функционалистки подход, според който от една страна цел на социалните и културните форми и явления е оцеляване на колективното цяло, където празниците са разглеждани като инструмент за това оцеляване чрез съхраняване на традициите, а от друга страна е взето предвид схващането, че социалните и културните феномени възникват за да задоволяват нужди, като празниците ще са тези елементи от живота на човека, които задоволяват неговата нужда от придаване на смисъл на живота, осигуряване на връзка с космическия и социален ред, интегриране на общностите, и в определени сегменти от обществото – осигуряване на помощта на божествени закрилници;
- структуралистки подход е тезата за универсалните бинарни опозиции, като тук ще се разгледа опозицията делник-празник и по какъв начин нейните две съставни части се различават и съществуват заедно едновременно;

- анализ на потреблението и социологическо проучване на пазарите, основано на мониторинг на медиите и теренни наблюдения;

Дисертацията е оформена в увод, 3 глави и заключение и обем 272 страници.

УВОД. Състояние на изследванията и използвана терминология.

1. Основни подходи в изследването на ритуала и празника.

Празниците и свързаните с тях ритуали привличат изследователите от зората на антропологията и етнологията. Литературата, посветена на тях, се разглежда в три отделни части – изследвания, върху празниците (и ритуалите) в западноевропейската литература, общи изследвания върху празника в българската литература и изследвания върху Гергьовден и Коледа в българската литература. Представени и разгледани са публикации, свързани с ролята на ритуала в живота на индивидите и гледните точки на различни научни школи като функционалистката и структуралистката. Привеждат се и по-нови изследвания на западно-европейски автори върху празника и празничността, а не само ритуала, като част от него. Някои от тях се основават на постановките на по-стари школи, а други предлагат нов поглед към тематиката. Открояват се и публикации, посветени на друга група проучвания, свързани с националните общности и колективната памет.

В българската литература изследването на празниците започва още преди Освобождението. В ранния период от зараждането му през XIX в. то е лишено от тълкувания и теоретични обобщения, а присъстват само някои оценки, направени от чужденци. Тези първи опити в българската етнография и фолклористика принадлежат на чуждестранни учени, тъй като по това време в България липсвали подготвени кадри. Изследването на празниците е съпътстваща дейност, редом със записите на песни, пословици и поговорки, към което основно е насочен етнографския труд в ранните периоди. Тук трябва да отбележим и факта, че до 1944 г. съществуват сериозни научни изследвания и опити за осмисляне на тематиката.

Ключов момент в развитието на етнографската наука се поставя с началото на социалистическия режим, когато започва да се счита, че празниците, обредите и ритуалите притежават относителна самостоятелност, което дава основание те да бъдат предмет на самостоятелни научни изследвания, но част от трудовете, посветени на

празничната система на българите са с идеологически оттенък. Освобождането на научната дейност от диктата на идеологията след 1989 г. поставя началото на нов етап и се появяват публикации, свързани с начина, по който социализмът видоизменя религиозните празници и ги напасва със своята идеология. Появяват се с изследвания, които поставят под въпрос установени представи за традиционната култура.

2. Дефиниране на основните използвани понятия.

В тази част на текста са изяснени основните понятия, с които се борава в текста и тяхното съдържание: *празник* и *ритуал*.

ПЪРВА ГЛАВА. Гергьовден и Коледа в исторически план.

1. Историческият контекст.

1.1. Основни характеристики на предмодерния живот.

Българското предмодерно общество представлява сложна цялост, оформила се векове преди нашествието на османците и продължаваща да се променя по време на тяхното властване, в следствие на социо-културното взаимодействие между двата етноса, опитите за приспособяване към чуждия начин на живот при съхраняване на собствените традиции.

Основните елементи на това предмодерно общество са:

- религията, която е смислозадаваща рамка и предмодерните общности са водени от идеята за съхраняването ѝ с всякакви средства и разграничаване от чуждото вероизповедание;
- семейно-родствената мрежа, в рамките на която се извършват голяма част от дейностите на предмодерния българин, тайнствата и отбелязването на празниците включително;
- селската община, която е втора по важност социална група в живота на българите след семейството;
- силната обвързаност със земеделието, чиито основни продукти неизменно присъстват на трапезата за Коледа и Гергьовден;

1.2. Промени в обществото през XX в.

В тази част от дисертационния труд се разкриват основните разлики между състоянието на предмодерното и на модерното общество, които се коренят главно в

заличаването на ролята на семейството като основна институция и източник на подкрепа и завръщането към религията след падането на социалистическия режим.

2. Гергьовден.

2.1. Традиционният празник.

След прегледа на различни източници като основни елементи от традиционното отбелязване на Гергьовден се откриха жертването на първото мъжко агне – акт, който е съпроводен от изпълнението на редица ритуали, задължително от най-възрастния мъж в семейството. Агнето се изпича и се занася на общоселската трапеза и това е задължително изискване за присъствие на споделения празник. На трапезата присъстват още специален ритуален хляб, замесването на който също е съпроводено от редица обреди. Друга задължителна храна за празника е младото сирене и виното, като 6 май слага край на забраната за консумация на агнешко и сирене. Общоселската трапеза се организира винаги „на зелено“ или в черковния двор, а свещеникът освещава храната и взема част от нея. Празникът е натоварен с редица символни обреди като задояването на овцете, валянето в роса, замерването на младоженците с бучки сирене, люлеенето на люлки и др.

2.2. Първите трансформации – официалният празник.

Преходът от предмодерно към модерно общество води до съществена промяна в отбелязването на Гергьовден. Постепенно общата трапеза се изоставя, а основаването на официална държава води до „официализиране“ на празника и заличаване на аграрния му характер с въвеждането на Военния парад в София и превръщането на 6 май в Ден на храбростта и празник на Българската армия. През социализма започва заличаване на църковните празници, с които са пряко свързани празниците на армията и През 1947 г. с преминаването от монархическа към републиканска система Гергьовден като „Празник на Ордена за храброст“ е отменен и 9 септември се обявява за празник на народната войска и храбростта като по този начин той се обвързва с политическата реалност. От 1953 г. празникът на българската армия е преместен на 23 септември – септемврийското въстание от 1923 г. – като тази година е специална поради кръглата годишнина от въстанието и 50 годишнината от създаване на БКП. В съзнанието на моите респонденти трансформацията на Гергьовден от аграрен в официален празник не е така силно запечатана, за разлика от трансформацията му в Ден на овчаря и загубата му на публичност, за сметка на доместификацията му.

2.3. Културното значение на празника.

Обредите, изпълнявани на Гергьовден, както и всички ритуали, като цяло, са натоварени със символика, която трябва да бъде разчетена, за да се изведат скритите смисли, които се намират под повърхността на едни на моменти привидно магически действия. По този начин се открояват факти, които ни дават информация за връзките, рамките и цялостното състояние на едно предмодерно общество и празникът като феномен позволява именно това по-дълбоко обследване. Затова в тази част на дисертацията са разгледани по-подробно основните ритуали, изпълнявани на Гергьовден и значението, което носят поотделно и в цялост, като така ясно се подчертава лиминалният характер на Гергьовден – време, в което старото умира и се поставя ново начало, което е обозримо от изпълнението на обредите, насочени именно към прехода.

3. Коледа.

3.1. Традиционният празник.

Основните елементи от традиционното отбелязване на Коледа, които се откриха след проведеното изследване, са събирането на всички членове на семейството около трапезата, на която за Бъдни вечер присъстват само постни ястия, а за Рождество Христово – месни от специално заколеното за празника прасе. На Бъдни вечер се оставя в огъня бѣдник, който трябва да гори през цялата нощ. Важно за този ден е прекадяването преди вечеря, което също се извършва от най-възрастния в семейството. И тук, подобно на Гергьовден, се месят специални обредни хлябове. Друг неизменен елемент от Коледа е коледуването, което е своеобразен ритуал на прехода.

3.2. Първите трансформации.

След Освобождението отбелязването на Рождество Христово не е съпътствано от такива дълбоки промени, каквито видяхме при случая с Гергьовден. Основно нововъведение е елхата, като по-късно се разширява и практиката за размяна на подаръци и се появява образът на Дядо Коледа. Най-ярки трансформации Коледа претърпява след 1944 г. с налагането на социалистическия режим, който се опитва да изличи от народния календар всички религиозни празници, какъвто е и Рождество Христово.

3.3. Културното значение на празника.

В тази част отново са разгледани символните интерпретации върху основните ритуали, съпътстващи отбелязването на Бъдни вечер и Коледа, като по този начин се

демонстрира характера на празника като отправна точка на ново начало, което е и във връзка с една от поставените изходни хипотези, а именно, че Коледа се превръща в новия хронологически ориентир в календара, на мястото на Димитровден.

4. Заключение.

Тук са обобщени основните изводи в главата. Въпреки разликите в ритуалите, които се изпълняват за двата празника, те са подчинени на по-обща смисъл и значение. Най-основно и Коледа, и Гергьовден включват идеята за жертвата, която при Гергьовден е пряко свързана с тематиката на празника и е изцяло посветена на светеца-покровител, докато при коледните празници тя няма такова строго отношение към тяхната същност, освен в етимологичен аспект от гледна точка на народната етимология на думата „коледа“, свързвана с коленето на прасето.

Друг основен аспект, валиден и за двата празника, е тяхната социализираща и интегрираща функция, изразяваща се в организирането на обща трапеза и за Коледа, и за Гергьовден, като разликата тук е, че при пролетния празник се набляга на отварянето на живота навън – към публичността и природата, докато при Коледа се наблюдава по-скоро затваряне в пределите на микрокосмоса на семейството и дома. Освен обща консумация трапезата демонстрира следването на утвърдената в предмодерното време йерархия – бащата – най-възрастният човек в семейството – играе ролята на жрец или свещеник, подготвя жертвата и я освещава ръководи изцяло поведението на трапезата, което приема ясен израз в изискването той да започне да се храни пръв, а всички останали след него, и т.н.

Не на последно място и двата празника играят ролята на ритуали на прехода за предмодерния българин – промяната на статуса на младите посредством различните обреди – събличане и забраждане на булката на Гергьовден и коледуване на Коледа.

От направения преглед на традиционното отбелязване на двата празника става ясно, че в предмодерното общество, а и дълго след създаването на модерната държава, Коледа и Гергьовден са подчинени на изключително богата ритуалност, което, в известен смисъл, задава ролята им на два от най-големите празници в календара на българите и няма други, които да притежават такъв широк обхват и на които да се отделя толкова сериозно внимание. Затова и сравнително бързите трансформации в отбелязването им – възприемане от държавата, от пазара, от градския живот – са така силно осезаеми. Промените, през които двата празника преминават, се дължат основно

не толкова на прехода от предмодерно към модерно общество, а по-скоро на промяната в политическата и властова обстановка.

След настъпилите промени и в двата празника някои елементи от ритуалите се запазват – събирането около трапезата, консумацията на определени храни и т.н. В същото време други обреди изчезват като това се изразява главно в изличаването на аграрния характер на Гергьовден, в следствие на процесите по урбанизация и намаляването на селското население и „официализирането“ на празника в големия град, а при Коледа трансформациите по-скоро са под формата на нововъведения като украсяване на елха и размяна на подаръци – отново резултат от оформянето на доминираща градска култура и зараждане и засилване на консумативната култура у нас. И въпреки промените, които съпътстват традиционния празник той може да бъде разглеждан като колективен ритуал на прехода (Manning, 1983) – прехождане от зима към лято, от смърт към раждане и т.н. Краят на публичното празнуване на двата празника през социализма е именно израз на края на този аспект.

ВТОРА ГЛАВА. Коледа днес.

1. Коледа в София.

В тази част на дисертацията се разглеждат публичните събития, провеждани около и на Коледа, като под публични събития би следвало да се разбира мероприятия, които изискват предварителна организация, а не са спонтанни и самопораждащи се, което предполага по-високо ниво на предизвикан ефект у наблюдаващите, поради предварителното премисляне на техните желания, предпочитания, реакции и нагласи от страна на организаторите. По своя характер публичните събития предполагат „отворен“ достъп, чрез който всеки може да бъде публика или да се включи в самото събития, посредством изпълнение на определени действия. Освен това е разгледано и поведението на индивидите в големите търговски центрове, начина на отбелязване на празника у дома и пътуванията, предприемани за Рождество Христово.

1.1. Публични събития.

Изложението започва с преглед на **Немския коледен базар** в София, който се провежда от 2011 г. насам и е едно от най-посещаваните мероприятия днес. За целта е направен преглед и анализ на материали от електронни медии, интервюта с основните респонденти и разговори на място с посетители на базара, които наброяват около 50 човека от различни възрасти, пол и професионална и социална принадлежност,

осъществени при личното ми посещение на мероприятиято през 2018 г. Някои медии категоризират базара като „традиционен“, но всъщност се оказва, че той е по-скоро „изобретена традиция“ (по Хобсбаум), тъй като става въпрос за налагане на западни практики, които водят до заучаване на поведение и последващо вероятно формиране на вкусове, които по-конкретно са немски, което е и част от цялостното усилие на европейските посолства и фондации България да възприеме формите на публичност, на колективен живот и радост, познати на демократичния свят, и това явно се приема и усвоява добре от хората, съдейки по големия интерес към базара и огромният брой посетители през цялото време на съществуването му. Основните мотиви за посещение, според интервюираните, са срещи с хора (социализация) и създаване на чувство за споделеност. Оказва се, че някои от основните ми респонденти избягват това събитие поради високите цени и отдалечеността му, спрямо тяхното местоживееене. На база тези критерии базарът се оформя като мероприятие за по-заможните представители на обществото. Важно да се отбележи е, че той е със свободен достъп и отговаря изцяло на приетото определение за публично събитие.

Второто разгледано събитие е **Коледен базар на изкуствата и творческите занаяти**, което се провежда от 2013 г. То има няколко издания и се провежда на различни локации, като по този начин обхваща по-широка публика. Цените на него също са високи, което отново води до отлив от някои потенциални посетители. Мероприятието е със свободен вход и отново отговаря на представата за публично събитие.

Следващ е **концертът на „Българската Коледа“**, като „Българската Коледа“ е благотворителна инициатива, провеждаща се под патронажа на президента на Република България вече 16 години (първото издание е през 2003/2004 г.) Мероприятието набира сериозни суми, в помощ на различни каузи, но достъпът до него е ограничен – посещава се само с покани, раздавани от самата организация и на представлението присъстват предимно дарители, лекари и деца, на които благотворителната кауза е помогнала, сътрудници на кампанията и т.н. Това създава ограничен достъп до събитието и, до известна степен, заличава неговия публичен характер.

Последното публично събитие, свързано с Коледа в София, разгледано в настоящата дисертация, е **запалването на светлините на коледната елха в София**, което наблюдавах на 30 ноември 2018 г., като за пръв път естествено дърво се украсява през 2006 г. Изпълнителите, които взимат участие в музикалната програма на

мероприятието са предимно в детска възраст, което дава основание да се направи предположението, че то е насочено предимно към децата. Достъпът до него е свободен, т.е. то притежава публичен характер. Локацията на това събитие не играе толкова съществена роля за посетителите, тъй като дори тези, които живеят на отдалечени места идват да гледат шоуто. Това мероприятие също спада към „изобретените традиции“, тъй като, както беше споменато в предната глава елхата е едно от нововъведенията, съпътстващи отбелязването на Коледа след прехода към модерно общество. В тази част е отделено внимание и на екологичната кауза, посредством статистика, според която през последните години все повече намалява закупуването на естествени, за сметка на изкуствени елхи.

1.2. Коледа по магазините.

Важна част от публичния образ на Коледа са търговските вериги, които се превръщат в неизменен елемент от отбелязването на празника, предлагайки възможност за набавяне както на хранителните продукти, необходими за трапезата, така и на подаръците, които се оказват задължителни за този празник.

Магазините се подготвят за Коледа почти два месеца предварително, което включва най-вече украса, а с приближаването на празника – и обособяване на големи количества промоционални стоки. Сред тях попадат алкохол, захарни изделия, месо и сухи месни продукти, безалкохолни напитки, боб, ориз, кисело зеле, туршия, чушки и някои сезонни плодове, а намаленията варират от около 1 лв. за по-евтините стоки, до 10-15 лв. за по-скъпите, сред които най-вече спиртни напитки. Изброените по-горе артикули се оказват и най-често купувани от потребителите. След проведените наблюдения в универсалните магазини и мониторинга на някои медии се оказва, че по това време от годината хората харчат повече отколкото могат да си позволят и често живеят „на кредит“. Основно място в пазаруването заема изборът на подарък, който е неизменна част от отбелязването на Коледа и препраща към формирането и развитието на консуматорско поведение и, съответно – общество. За това спомагат и набиращите все по-голяма популярност търговски молове, голяма част от които предлагат специална програма за Рождество Христово – най-често насочена към децата и експлоатираща фигурата на Дядо Коледа, който също е елемент от масирания консумеризъм.

1.3. Коледа у дома.

Проследяването на начина, по който хората празнуват Коледа у дома е важно, тъй като това разкрива начина на мислене, връзките и моралните ценности в едно семейство, отношенията между членовете му и цялостното състояние на обществото. Всички мои респонденти празнуват Бъдни вечер, почти винаги със семействата си, но не винаги у дома. По-голямата част от интервюираните считат 24 декември за семеен празник. Тези, които остават вкъщи приготвят трапеза с постни ястия, сред които задължително присъстват повечето от изброените в Първа глава традиционни ястия и най-вече питката. Някои рецепти се предават между членовете на едно семейство, в рамките на различните поколения, което препраща към формирането на „*първичния пласт на опита*“ и стратифицирането на преживяванията (по Манхайм). Всички респонденти споделят, че, когато са били по-малки/млади празникът е протичал по същия начин, което показва, че социалистическата партия не съумява да навлезе дълбоко в домашното пространство и да го ограничи от гледна точка на празничност. Само двама респонденти споделят, че на Бъдни вечер изпълняват някои от ритуалите, които бяха изведени като традиционни в предната глава. Това показва, че големият град не съумява да съхрани традициите, в рамките на празничността, които да бъдат предадени през поколенията.

Всички респонденти празнуват и Коледа, като за някои от тях тя е свързана със семейството, за други – с традициите, а за трети – с подаръците, като последното потвърждава наблюденията около засилващото се консуматорство. Никой от интервюираните не посещава коледната литургия, което е в разрез с една от констатираните характеристики на демократизиращото се общество след 1989 г., а именно – завръщането на религията. Сред традициите, които се спазват за празника попада украсяването на елха, което, както вече беше казано, е „изобретена традиция“, но днес този акт се счита за традиционен от респондентите ми. Те също се ангажират с екологичната кауза и по-голямата част от тях купуват изкуствено дръвче. Другият традиционен аспект е приготвянето на месни ястия – предимно от свинско.

1.4. Пътувания за Коледа.

Пътуванията и празниците в днешно време са все по-свързани поради няколко основни причини. От една страна стои чисто практическото условие, че по време на празници се събират повече почивни дни (за възрастните) и ваканция (за децата), което позволява напускане на дома за по-дълъг период. От друга страна след падането на

социализма възможностите за пътуване извън страната се разширяват и се откриват нови хоризонти не само към страните от социалистическия блок, а и в цяла Европа. Появяват се и хора с по-големи финансови възможности, което се оказва важно условие за планирането на екскурзия. Всичко това дава възможност на хора, които по някакъв начин са привързани към традициите да намерят ново преживяване за специалното време, в което попадат празниците, и да се радват на атракциите, които една добре организирана екскурзия предлага.

Голяма част от респондентите ми пътуват за Коледа – по-често със семействата си, като се избират първо по-близки, а след изчерпването им – и по-далечни дестинации. За тези с по-ниски доходи пътуванията са по-сложно начинание, което често е избягвано. Пътуванията се организират най-вече самостоятелно, от вкъщи, по интернет, като това са твърденията на интервюираните от мен, но разговорът ми с представител на туристическа агенция показва, че има и не малко хора, които използват услугите му. За тези, които пътуват, празникът се свежда до хората, с които са, а не до мястото, докато за тези, които остават у дома истинският празник е пряко подчинен на домашното пространство.

2. Коледа в Златоград.

2.1. Публични събития.

Публичните събития, организирани за Коледа в Златоград, не са така разнообразни като тези в София и по-скоро са ориентирани към благотворителната дейност.

Първото събитие, което се разглежда, е **запалването на светлините на коледната елха**. То също е съпътствано от музикална програма, а за децата се раздават лакомства. И тук се залага на участието на млади/малки изпълнители, което отново предполага насоченост към децата. Важно да се отбележи е, че мащабът на елхата в Златоград е почти еднакъв с този на дръвчето в Столицата, въпреки размерите на двата града. Общината определя събитието като *„магията на приближаващите Коледни и Новогодишни празници“*, което дава основание да смятаме, че запалването на светлините на коледната елха заема централно място в публичните събития, свързани с Коледа.

Второто събитие, свързано с Коледа, е **„Спаси елха от рязане на Коледа“**, което се осъществява от ученици от СУ „Антим I“, които разпространяват 20 коледни елхички в саксии в институции и учреждения на територията на града. Проектът се

реализира по идея на учителя по философия – Ирина Бодурова – и психолога в училище – Ралица Даскалова. Това събитие показва, че и малкият град не остава встрани от екологичното осъзнаване на планетата. Тук културната иновация – екологичното мислене – се осъществява не от общината, а от училище, което би следвало да има за цел да възпита това поведение още от детска възраст, с цел то да се съхрани и предаде в поколенията.

Следващо събитие, посветено на Коледа, е **изработването на картички от деца с увреждания**. Инициативата е под опеката на Дневен център за деца и младежи с увреждания „Зора“. Картичките съдържат празнични послания и приложения и са подписани на ръка от кмета Мирослав Янчев. Те се разпространяват по пощата и мероприятиято се провежда от няколко години, с подкрепата на общинското ръководство и Общинския съвет. В инициативата взимат участие 25 деца и младежи, които са изработили над 300 картички.

В предишните години в Златоград се провеждат и други събития, свързани с Коледа. През 2011 г. Ротари клуб Златоград и Неделино организират **„Коледна благотворителна вечер“** за седма поредна година. Въпреки опитите ми не успях да вляза във връзка с Ротари клуб Златоград и Неделино, тъй като контактите, които бяха предоставили са неактивни. Това дава основание да смятаме, че този филиал на Ротари клуб вече не е активен и вероятно това е причината за преустановяването на Коледната благотворителна вечер.

През 2012 г. в библиотеката на ОНЧ „Просвета-1908“ се провежда **„Детска Коледа с Глоб@лни библиотеки“**, организирана от Центъра за обществена подкрепа (ЦОП) в партньорство с библиотеката и ОУ „Васил Левски“. За своите потребители, партньори и гости ЦОП подготвя в програмата на празника изложба с рисунки, приложения, фигурки от различни материали както и кът, показващ традиционната коледна трапеза. За децата е организирана коледна викторина, а освен това те имат възможност да изработят украса за коледната елха, сурвачки, гирлянди, рисунки и приложения. През 2016 г. ЦОП Златоград отново провежда коледно тържество в библиотеката на ОНЧ „Просвета-1908“. За децата са организирани игри и забавления, те рецитират стихотворения, участват във викторина, изработват сурвачки и картички. На празника присъстват Дядо Коледа и негов помощник, които раздават подаръци на всички потребители на ЦОП.

Въпреки ограничения брой публични събития, свързани с честването на Рождество, основните ми респонденти силно подкрепят осъществяването на тези

мероприятия и с нетърпение ги очакват всяка година. Според тях тези мероприятия са добър повод за среща на колектива, което препраща към социализиращата и обединяващата функция на празниците.

2.2. Коледа у дома.

Респондентите от Златоград отбелязват по относително подобен на софиянци начин Бъдни вечер и Коледа. Тук основните различия произтичат от спазването на традициите, което е съществено по-важно за златоградчани и те поставят трапезата си на земята и горят бъдник задължително, както и кадят и приготвят постни ястия, подобно на интервюираните от София. И тук украсяването на елха е задължително, като някои от респондентите се ориентират към екологичния вариант на изкуственото дръвче. Тези интервюирани също разменят подаръци, което показва, че дори и в малкия град хората не остават встрани от консуматорството. Тук важно да се отбележи е, че някои от респондентите свързват Коледа с началото на зимата, което препраща към характера на празника на нов хронологичен ориентир, за разлика от наблюдаваното в големия град.

2.3. Пътувания за Коледа.

За разлика от софиянци по-голямата част от интервюираните златоградчани не пътуват за Коледа като мотивират избора си с факта, че са здраво свързани със семействата и корените си и мястото, което населяват, и не изпитват необходимост да го напускат. Тук дори и тези, които пътуват често през останалата част от годината за Коледа остават у дома. Те споделят, че харесват традициите на града си и предпочитат да останат верни на тях, отколкото да отидат на чуждо място с чужди традиции, които трябва да следват при отбелязване на празника.

3. Изводи и заключения.

В тази част от дисертацията за изведени основните заключения, до които достигам на база наблюденията в настоящата глава, като те са в няколко направления – относно достъпа, социализиращата роля и комерсиалния интерес на спонсорите при публичните събития, относно традицията и концепцията за традиционното и относно отварянето на частното към публичното пространство.

ТРЕТА ГЛАВА. Гергьовден днес.

1. Гергьовден в София.

1.1. Публични събития.

Традиционното публично събитие за Гергьовден в София е църковната служба, особено в храмове, които носят името на св. Георги. Това води до обособяване на празнични богослужения в „Св. Вмчк. Георги“ (на Петте кюшета), в ротондата „Св. Георги“ (в двора на Президентството) и др.

Най-голямото публично събитие, свързано с честването на Гергьовден в София е **Военният парад**, който е посветен на официалния празник. Началото му е предшествано от осветяване на знамената светини и бойните знамена чрез водосвет. През 2018 г. достъпът до тази част от събитието е усложнен, което служи да покаже, че най-важни сред присъстващите на това осветяване са „високопоставените“ членове на обществото, а не обикновените хора, което, в известен смисъл, отнема публичния характер на мероприятиято и до известна степен го приватизира.

На наблюдаваното от мен през 2018 г. събитие от високоговорители, поставени на специални скелета по продължението на целия площад, бе разказана накратко историята на Гергьовден както като военен, така и като земеделски празник, но не беше споменато нищо за неговото религиозно измерение. Водещите обърнаха внимание на факта, че българите са делели годината на два сезона – зима и лято – според празниците Димитровден и Гергьовден, което показва, че въпреки отсъствието на честване на 6 май като аграрен празник в София, от него остават следи в дискурса и в големия град и по-скоро се основава на пролетния му характер, а не на земеделския. Тази вметка е в дисонанс със същността на събитието – а именно военната тематика – но информацията на диктора, че със учредяването на 6 май като празник на армията престават да съществуват древните ритуали и двойния характер на празника е пряк пример за дискурсивното изместване.

Неизменна част от събитието е речта на Президента, като през 2018 г. фокусирана върху апел към българите да осъзнаят, че свободата и суверенитетът не се гарантират от думи, а от достатъчно сила и доблест и нехайното отношение към армията подкопава държавността. Това показва ясната връзка между професионалното минало на президента и неговата реч, в която той поставя армията на челни позиции в ролята за съхраняване на нацията и, в известен смисъл, прави препратка към представата за храброст и гордост в българската национална митология.

Парадът бе открит по традиция от прелитания над площада вертолет „Ми-17“, носещ националния флаг. След това започна тържественият марш на блоковете от българската армия. След авио демонстрацията дойде ред на представянето на различни типове бойна техника, които се използват у нас. Посетителите на парада бяха хиляди. Пространството около площад „Княз Александър I Батенберг“ бе изпълнено с хора от всички страни, образуващи кръг около своеобразната „сцена“ – публиката се разполагаше по улиците „Дякон Игнатий“, бул. „Цар Освободител“, ул. „Княз Александър I“ и в градската градина, пред Етнографския музей и БНБ, ограждайки мястото на действие. Зрителите бяха от най-различни възрастови групи. Сред основните мотиви за посещение се открояваха създаването на чувство на гордост, която е в пряка връзка с националната символика, с която са обвързано и самото място на провеждане и речта на Президента. Друга причина за посещението на събитието, изтъквана от интервюираните от мен зрители, е зрелищността на събитието. За други събитията има носталгичен характер. Така например голяма част от интервюираните от мен по-възрастни мъже споделиха, че чрез парада си припомнят „славните“ години, които са прекарвали в казармата. Друга причина за посещение на шествието е свързана с военния му характер. Някои от по-младите мъже и жени, които интервюирах, споделиха, че са синове и дъщери или внуци на настоящи или бивши военни и имат желание да продължат традицията в семейството и също да се присъединят към армията, като това е и основната причина поради която идват на парада – чувстват професионална връзка с участниците в него. В полово отношение по-голямата част от посетителите на парада бяха мъже. Жените се открояваха сред присъстващите и често водеха деца със себе си и бяха схващани от мъжете именно като придружители, а не като реални и заинтересувани зрители. Посетителите на парада идваха от различни краища на столицата. Естествено, превес имаше на хората от централните райони, но не липсваха и зрители от крайните квартали, дошли специално, за да разгледат военните блокове и техника. Голяма част от посетителите идват всяка година на празника. Те споделят, че макар и не така мащабен като руския, нашият парад отговаря на възможностите ни и това не го прави по-малко интересен.

Военният парад не е единствено публично събитие, свързано с честването на 6 май в София. През 2016 г. фестивалът „София Мези“ има специално издание за Гергьовден. През 2017 г. и 2018 г. се провежда „Банкя мези“, който отново е посветен на Гергьовден. Във фестивала са предвидени различни атракции, музикална програма и игри и през 2018 г. той е обвързан с благотворителна кауза. Връзката на това събитие с

Гергьовден се корени главно в събиращите се няколко почивни дни и използването на бранда на фестивала. През 2016 г. както беше споменато целта на изданието е да популяризира балканските традиции и музика, но това няма пряка връзка с празника. Основната релацията между фестивала и Гергьовден е приготвянето на агнешки курбан за благотворителен продан. Въпреки това предвидената програма няма нищо друго общо с празника. През 2017 г. и 2018 г. отново не откриваме връзка между тематиката на изданията и Гергьовден – основните атракции са съсредоточени по-скоро в популяризиране на цялостните български традиции – чрез патриотични спектакли и заснемане с хайдушки дрехи или носии. Обвързването с празника и тук се осъществява чрез кулинарията, посредством предлагането на „гергьовденски специалитети“ (основно чевермета), като те са придружени и от други ястия от балканската кухня, а не са акцент в предлагането.

Друго събитие, свързано с Гергьовден в София, е **концертът на „Симфониета „София“** по случай 6 май – Гергьовден, Ден на храбростта и празник на Българската армия. Той се провежда на 4 май 2018 г. в Централния военен клуб. Събитието има директна връзка с културната програма на София и нейното насърчаване. Достъпът и тук е ограничен от изискването за персонални покани.

Следващото разгледани събитие е **Благотворителният турнир по минифутбол**. Той се провежда на 05-06 май 2018 г. и е определян като „*първият по рода си турнир по минифутбол*“. Той е с благотворителна цел, а подбора на участниците се формализира и чрез условието само първите 16 отбора да се състезават за наградния фонд. Събитието няма пряка връзка с Гергьовден, но демонстрира факта, че не само Коледа, а и Гергьовден предразполага към благотворителна дейност.

През 2018 г. се провежда и друго събитие, което по-скоро се окачествява като протест, който „съвпада“ с датата на Гергьовден, но замисълът му е изцяло във връзка с една от празничните традиции, а именно – коленето и изпичането на агне. Става въпрос за **протест от про-вегански активисти срещу консумацията на месни продукти**. Участниците се събличат и пръскат с изкуствена кръв, след което се увиват в найлон като опаковано месо. Въпреки че медиите определят датата на протеста като „съвпадение“ изказването на Никола Донеv – председател на Българския вегански съюз – относно „варварството“ на традицията по коленето на агне абсолютно потвърждава тематичната връзка между протеста и празника. Това мероприятие е ясно изразен контрапункт на една от основните традиции за Гергьовден, върху която се базира празникът и на базата на която се организират мащабни събития от типа на

Златоградското чеверме. Не открих данни за подобни протести и прояви в Златоград, което дава основание да заключим, че малкият град остава встрани от „модерното“ движение, обхващащо някои по-големи градове от страната.

През 2013 г. се провежда събитие, свързано с Гергьовден, с ясен политически характер – **курбан на коалиция СДС**. 6 май е патронен празник на ПП „Движение Гергьовден“, което по това време е част от СДС, и което предопределя и събитието. Това събитие е ясен израз на апроприирането на празника от политическата власт и кореспондира с използваното от Райна Гаврилова понятие „политически курбан“.

Следващото събитие, на което спирам вниманието си, е „**Покажи ми агънце – уъркшоп по дърворезба**“. То се провежда на 6 май 2017 г. в студиото на Стелиян Стелиянов – Mr. Stu – съвременен художник, който работи в сферата на визуалните изкуства. Събитието се провежда на датата, на която се чества и Гергьовден, но по-скоро е посветено на Празника на дърворезбата, който се пада на същия ден. Тук трябва да отбележим факта, че в разглежданите от мен източници, посветени на традиционното отбелязване на Гергьовден никъде не срещнахме дори да се споменава, че този ден се посвещава и на дърворезбата. Това дава основание да направим предположението, че той се обособява като такъв празник на по-късен етап и „по традиция“ няма връзка с дърворезбоването.

Друго разгледано събитие е **любителският турнир по бейзбол за деца „Хвърли, удари, тичай“**. Той се провежда на 06 май 2017 г. на стадион „Бейзбол“ в Студентски град, по случай откриването на бейзболния сезон, по аналогия с откриването на бейзболния сезон в САЩ през м. април. То се провежда като прелюдия към официалното откриване на новия професионален сезон. Виждаме, че тук датата е усвоена като старт на новия професионален сезон по бейзбол, което показва, че дори и днес, въпреки че в София отсъства честване на аграрния Гергьовден, той в известна степен запазва характера си на празник, означаващ ново начало, което в случая е обвързано със спорта. Така събитието, което на пръв поглед не реферира пряко към тематиката на Гергьовден, макар да се провежда на 6 май, е обвързано с аграрния характер на празника, въпреки отсъствието на честването му.

От няколко години насам **Националният военноисторически музей (НВИМ)** предлага специална програма и свободен вход за Гергьовден. Организиран се различни изложби, демонстрации и дегустация на боб чорба. Провеждат се и музикални изпълнения на Представителния духов оркестър на Сухопътни войски. През 2019 г. НВИМ предлага програма, обвързана както с официалния, така и с религиозния

празник – достъпът до военна техника се съчетава с приготвянето на един от най-традиционните елементи от трапезата за празника, а именно – обредният хляб, както и възможност за включване в изключително характерното за гергьовското веселие хоро.

1.2. Гергьовден по магазините.

Изследването на поведението на потребителите в големите търговски вериги има за цел да проследи дали и при Гергьовден може да се говори за комерсиализация на празника и отявлено консуматорско поведение, като поддържащ мотив е и все по-сериозната роля, която моловете играят в живота на хората.

Подготовката за Гергьовден на големите вериги магазини също започва около месец-два предварително, като тук трябва да отбележим и фактора „Великден“, който обикновено се пада близо до 6 май и магазините се подготвят и за него. Докато Коледа е неизменно съпътствана от пицна на някои места украса Гергьовден се оказва празник, който не е така свързан с декорациите. Обикновено те се изразяват в поставяне на бутафорни агнета – било то от плюш, картон, порцелан или гипс и цветя, които реферират към пролетта.

Търговските молове тук остават по-изолирани от празника, тъй като само в един от тях се провеждат събития, свързани с Гергьовден и то само две поредни години – 2017 г. и 2018 г. Една от основните причини за това вероятно е чисто практическа – времето около Гергьовден вече е топло и позволява по-голям престой на открито, докато около Рождество Христово обикновено е студено и неподходящо за разходки навън, което се потвърждава и от някои от моите респонденти.

През 2017 г. в Sofia Ring Mall се провеждат „Цветни дни за твоя дом и градина“ в периода 4-8 май. Събитието се организира с подкрепата на Ботаническата градина към БАН, която предоставя екзотични растения, и на Столична община. Организира се и събитие за малките деца в специално обособения детски кът Fun Ring Park, където под формата на куклен театър се разказва „Легендата за Гергьовден“, чрез която децата могат да разберат защо се празнува Гергьовден и какви традиции съпътстват празника.

Хранителните магазини и тук се подготвят за празника около месец-месец и половина по-рано, като както вече споменахме, трябва да отчетем факта, че Гергьовден е в близост до другия голям християнски празник – Великден – и обикновено промоциите обхващат и двата. Основните стоки на преференциални цени включват някои от вече познатите ни от предната глава като алкохол, месни продукти (предимно от агнешко), някои захарни изделия, а новото тук е прибавянето на зеленчуци, подходящи за сезонна салата – зелена салата, домати, краставици, репички и др.

Намаленията отново са в диапазона от около 1 лв. за по-евтините стоки, до 10-15 лв. за по-скъпите, сред които най-вече спиртни напитки. По-голямата част от потребителите купуват стоките с по-голяма трайност от по-рано, а най-търсеният продукт – агнешкото – се взима ден-два предварително. От наблюдението ми на големите търговски вериги през 2018 г. стана ясно, че магазините отново се радват на голяма посещаемост, но не и такава като при Коледа. Показателен е и фактът, че в медиите отсъстват новини за засилен трафик или кошмарни опашки в търговските обекти, като не се откриват и статистики за сумите, които се харчат за празника. Никъде не откриваме и данни, че Гергьовден води до разхищение на големи суми и последващ „живот на кредит“. Това дава основание да направим предположението, че за разлика от Коледа, която днес се превръща в „консуматорски“ празник, Гергьовден остава встрани от тази тенденция, като тук трябва да отбележим и факта, че за това спомага липсата на „задължение“ за закупуване на подаръци, които са едни от основните стоки, за които хората харчат пари по Коледа, както видяхме в предната глава. Това се потвърждава и от моите респонденти, които споделят, че за Коледа отделят много по-големи суми за подготовка на празника. От гледна точка на търсенето на стоките първенството заема алкохолът, следван от безалкохолни напитки и месни продукти, както и някои сезонни зеленчуци. Съществено нововъведение е приготвянето на салата (най-често зелена), тъй като на традиционната трапеза за Гергьовден това ястие отсъства, а след кратък преглед на готварски книги се установява, че то се появява чак през 40-те г. на XX в.

Много интересна тенденция се открие след наблюденията ми, свързана с мястото за пазаруване, което е предпочитано за Гергьовден. Докато за коледните празници хората се насочваха главно към моловете и големите хранителни вериги за 6 май фаворизирани са пазарите като най-вече това е т.нар „Женски пазар“. Основните мотиви за избора на пазара пред големите хранителни магазини са цените, възможното количество за закупуване и качеството на продуктите.

1.3. Гергьовден у дома.

По-голямата част от респондентите ми споделиха, че първата асоциация, която изниква у тях, когато се спомене датата 6 май, е не само Гергьовден, но по-скоро военния парад. Повечето от интервюираните от мен хора заявиха, че на тази дата празнуват Гергьовден (като религиозен и аграрен празник), а по-малко Деня на храбростта, което противоречи на твърдението на водещите на парада, че в София двойният характер на 6 май е заличен. Един от основните елементи на празника, а именно – ритуалната храна – е в пряка зависимост от паричната наличност, с която

разполагат хората, предимно от по-възрастното поколение. По-голямата част от респондентите празнуват у дома, което е съществена разлика от отбелязването на празника в предмодерното общество, когато всички излизат „на зелено“. Някои от респондентите посещават парада, а след това празнуват вкъщи. На трапезата най-често присъства печено агне, което не е цяло, поради невъзможността за приготвянето му в домашни условия, дроб сарма, а понякога и курбан-чорба и задължително зелена салата.

1.4. Пътувания за Гергьовден.

Картината на пътуванията за Гергьовден не се различава коренно от тази за Коледа. Предлагането на екскурзии отново е богато и налице са различни цени и промоции при по-ранни резервации. Според туристическият агент, с когото разговарях в София търсенето на екскурзии за Гергьовден е значително по-слабо, отколкото за Коледа, но все пак е налице. Основните дестинации, които се резервират, са градове и села в България, в които има организирани мероприятия, най-вече свързани с чевермета. По-голямата част от респондентите ми споделят, че рядко пътуват за Гергьовден главно поради времевите ограничения – а ако това се случи е по-скоро до по-близки дестинации. Въпреки че туристическият оператор споделя, че търсенето на екскурзии за Гергьовден е по-слабо от това за Коледа и респондентите ми подкрепят неговото твърдение, заявявайки, че рядко пътуват за 6 май според данни от изследвания през 2014 г. българите са похарчили около 200 млн. за воаяжи по това време на годината. Причините за напускане на дома за 6 май са сходни с тези за Коледа. По-голямата част от пътуващите тук пътуват често през годината, имат „добри“, „много добри“ и „отлични доходи“ и не свързват празника с дома, а с хората. Тук трябва да отбележим, че същите тези респонденти, които се отправят на екскурзии за Коледа са и тези, които тръгват на път за Гергьовден, но част от първите остават у дома за 6 май. Причините тук са не толкова във връзка с мнението на някои от непътуващите респонденти за Рождество, че празникът е най-хубав у дома, а с времевите ограничения.

2. Гергьовден в Златоград.

Протичането на празника в Златоград се различава от това в София, главно по броя на публичните събития, организирани за Гергьовден, както и по начина на отбелязване у дома. Това различие вероятно произтича от съществената разлика между София и Златоград – в малкия град общността е малка и по-скоро хомогенна, докато в

Столицата по-скоро бихме могли да говорим за отделни микрообщности в голямата хетерогенна общност. Вероятно това води до разслояване на обществото и обособяване на множество публични събития, за които се предвиждат различни публики и съответно – различен достъп.

2.1. Публични събития.

Най-голямото събитие за Гергьовден, което се организира в Златоград, и което е най-мощно в цяла България и дава прозвището на града като „град на чевермето“ е Златоградското чеверме. Празникът се провежда вече шеста година и се организира от община Златоград. Чеверметата се разполагат в градския парк, след което се местят на площада. Аз посетих събитието през 2017 г.

Празникът започва с тържествена литургия в храма „Св. Георги Победоносец“, който се намира в Стария град. След литургията в 9:30 ч. започна малка програма, организирана около приготвянето на традиционни ястия и демонстриране на занаяти, като за тези дейности беше отредено малко пространство, встрани от чеверметата. Интересът към тази композиция беше среден – имаше наблюдатели, но те не бяха такъв голям брой, колкото събралите се по-късно за самото откриване на чевермето. Постепенно броят на посетителите се увеличаваше. На пръв поглед имаше предимно християни, но празникът беше за всички – не се ограничаваше до християни и мюсюлмани, млади или стари, с повече или по-малко материални възможности. Повечето хора пристигаха на групи, а не по отделно, което според мен свидетелства за обединяващата роля на празниците. Празникът започна с надсвирване на 101 каба гайди, а след него премина процесията от всички гайдари и кмета, които носеха шишовите с агнетата. Според медиите на празника са присъствали близо 15000 души. Една от основните „атракции“ на празника беше Цветан Цветанов, който по това време изпълнява длъжността на Председател на Парламентарната група на ГЕРБ. Той оглавяваше процесията с чеверметата, а след това се разхождаше из тълпата, облечен с традиционен костюм и калпак, за да се снима с всеки, който изявяваше желание за това. Това отново е пряк израз на апроприирането на празника от политическата власт. След процесията и свалянето на чеверметата започна програма, посветена на изпълненията на различни фолклорни ансамбли, като многократно бе изпълнявана песента „Излеп е Дельо хайдутин“, определяна от водещите и участниците като емблематична за Златоград, което е и съвсем логично, тъй като това издание на празника беше посветено на 240 годишнината от рождението на „златоградския закрилник“ Делю Хайдутин.

2.2. Гергьовден у дома.

Първите асоциации на респондентите ми в Златоград за датата 6 май бяха Гергьовден като аграрен, в което се включваше и пролетен и земеделски характер, и религиозен празник, а официалното му измерение не бе споменавано. Тук се добавя и друга представа за празника, а именно ролята му на хронологичен ориентир, което потвърждава изходната хипотеза, че Гергьовден запазва този си характер. И тук, за разлика от големия, малкият град съумява по-успешно да съхрани традициите – респондентите споделят, че изпълняват някои от ритуалите, свързани с празника всяка година като сред тях попадат валянето в роса, обособяване на трапеза с агне на чеверме някъде „на зелено“ и т.н. Едновременно с това златоградчани не остават встрани от нововъведенията, тъй като всички респонденти споделят, че неизменно ястие е зелената салата, продукт, който отсъства в традиционната кухня.

2.3. Пътувания за Гергьовден.

В предишната глава беше показано, че по-голямата част от златоградчани не пътуват за Коледа, като същото поведение се наблюдава и за Гергьовден. Основната им мотивация е същата както и в случая с Коледа, като тук се добавя и това, че Златоград предлага сериозно публично честване на празника в лицето на прочутото Златоградско чеверме и самият град е определян от някои медии, а и от моите респонденти като „градът на чевермето“. Именно това е една от причините поради които интервюираните от мен не напускат града, а напротив – самият той привлича хиляди туристи по това време на годината. Интересно да се отбележи е, че златоградчани са информирани за провеждането на Военен парад в София и отбелязването на Деня на храбростта и българската армия, но при нито един респондент от малкия град Гергьовден не предизвиква подобни асоциации.

3. Изводи и заключение.

И тук са представени основните изводи от наблюденията в настоящата глава, които се свеждат до разликите в големия национален разказ за Гергьовден в двата града; провеждането на събития на открито, във връзка със запазването на традиционния характер на празника; достъпът до публичните събития; появата на контрапункт на коленето на агне, въпреки липсата на тази традиция в Столицата, в лицето на веган протеста; запазването на характеристиката на Гергьовден като репер в календара и в двата града; запазването на някои от основните традиции, свързани с

празника и в София, и в Златоград; социализиращата и интегрираща функция на празника; открояването на пространството на пазара.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Заключението на дисертационния труд обобщава всички, направени в четирите глави, наблюдения и извежда в резюмиран вид най-важните изводи, до които се достига в текста, а именно потвърждаването на изходните хипотези и заключението, че независимо от многобройните наслагвания и апроприации традиционният празник си остава своеобразен, макар и неартикулиран, колективен ритуал на прехода – преход от смъртта към живота, изразяващ се и в прехождането от зима към пролет/лято, което е и в основата на характера на двата празника като рамкиращи двата сезона, но и преход между домашния и външния свят, между интимното и политическото.

Научни приноси на дисертационния труд:

1. За пръв път се поставя за изследване двойката празници „Коледа-Гергьовден“.
2. Селектирани, идентифицирани и систематизирани са теоретични постановки, имащи отношение към спецификата и значимостта на празника изобщо и Коледа и Гергьовден в частност.
3. Събрана, систематизирана и анализирана е, посредством теренни проучвания и медиен мониторинг, информация за публичните събития, които се провеждат за Коледа и Гергьовден.
4. Потвърди се хипотезата, че празникът изобщо и Коледа и Гергьовден по-специално се възприемат именно като важен преход, като колективно и индивидуално преживяване.
5. Документира се и се потвърждава се силният интерес на политическите партии към празниците като инструмент за мобилизация и манипулация.
6. Документира се и се интерпретира комерсиализацията на празниците, добре позната от други култури и особеностите ѝ в България.